

Абдусетар Насир:

РУКАБИЈЕВА КОШУЉА

(Радио Београд III програм, 2002)

Где год да се денем, камо год да кренем – да ли к југу и сокацима, да ли ка западу и угловима улица – сустиже ме тај чудни, неразумљиви глас, који повоздан довикује:

– Одакле ти та кошуља!?

Пипам је прстима: најобичније ланено платно, које носи сиротиња. Из баве, опет, у истим таквим кошуљама кочопере се и богаташи. Ничега на њој нема чудног, до три слова извезена озгоре, на страни где је срце, а која, може бити, указују на име власника: А. Х. Р.

Ја тренутно немам друге кошуље до те, а сколила ме силна војска са свих страна, навалише ме нападати по улицама, по кафециницама и стражњим пролазима, једаред ркћући оно Р, други пут хукћући на Х, трећи пут, опет, афектирајући попут жена, на представу оног А...

Мислим се: то је најобичнија сиротињска кошуља; о чему је, дакле, реч!?

Одговара ми онај чудновати, неразговорни глас: „Платићу ти за њу хиљаду динара, а ако хоћеш даћу ти и још пет других кошуља приде!“

Мислим да сам се на тако високу цену насмејао, али ипак одох пред огледало да истражим ту неразумљиву тајну – тајну кошуље о којој не знам баш ништа. Погледах у групицу оних људи. Шкљоцали су зубима као да ће очас прогутати сва три слова или их разнети, исцепкана у комадиће врх мога меса.

Бленуо сам у првог и другог, стајао престрављен уз трећег и четвртог. Сви су очекивали мој одговор. Овај ми је нудио хиљаду динара и пет кошуља, онај је целу ствар помножио с два, а могао сам, ако хоћу, тражити и више! Трећи ми је, на све то, пружао кључ од своје куће („годину дана без паре кирије и – без питања“), док се четврти осмехивао и, прилично узнемирено, показивао ми огромну празнину коју могу напунити чиме желим, ако му само одмах дадем ту кошуљу.

Нисам, наравно, знао ништа о тој чудесној и прекрасној тајни, али сам, уз нехајан покрет кажипрста, изрекао нешто што ни ја сам нисам разумео, мада сам то лично изговорио у једном тренутку:

– Сутра ћу вам рећи шта хоћу.

Можда бејаш заволео ту кошуљу – она ме је, почивајући на мојој кожи, пратила и миловала, попут какве цурице; чак се и насмејаш самоме себи сећајући се једног од савета своје бабе, која ми је говорила: „Боље једна кошуља у руци, него сто на језику!“

Колико вреди ова кошуља коју сам купио пре недељу дана, ходајући кроз тајновите пролазе огранака улице Харуна ел Рашида? Цена јој није била већа од пола динара, а онај који ми ју је продао сместа наже у бег да га не бих сустигао речима да одустајем од пазара ако ми кошуља не би одговарала.

Дође ми и пети човек. Био је изразито ауторитативна и сурова изгледа. Уђе у кафециницу у којој седим свакога јутра и рече, прилично неотесано:

– Скини ту кошуљу, па узми што ти срце иште!

Затим ми пружи кошуљу од свиле, тексас панталоне произведене у Риму и ципеле од крокодилске коже, па се изнебуха насмеја, као да дроби нешто међу зубима. Показа прстом на мој нос и рече:

– Човече, ти си једини на добитку! Колико хоћеш да ти платим па да та кошуља – и ту показа руком на предео око срца – буде моја?

Обузе ме страх од тог сировог језика који решава ствари грозом и претњама, мада му, ни сам не знам како, брзо одвратих:

– Сутра или прекосутра ћу вам дати одговор. Још четворица, па и више њих, чекају на ову кошуљу!

Он ми се загледа у зенице:

– Једини ја заслужујем ту кошуљу. Покушај да схватиш то!

Нисам никако успевао да схватим шта му значе те речи – зашто би он био једини који заслужује кошуљу? Кафеџиница је била препуна људи. То ме подстаче да му узвратим тоном који је требало да зазвучи храбро:

– Молим вас да сачекате као и остали, господине. Ствар ће се окончати сутра и више ме нећете видети у овој кошуљи.

Он на то повика:

– Мораш је скинути сад одмах! Нећу да ме поредиш с ма ким другим!

*

Вечерас ћу звиждукати ону стару ирачку мелодију коју сам слушао од детињства десетинама пута, која ме је нагонила у плач и у смех и учила ме да детињство не траје дуже од хитрог, кратког сна, а да је старост прва истина у животу свакога од нас.

Жар наргила светлуца између нас, уздишем с њима док слушам слатко и магично гргољење. Не знам зашто се сетих Нурија ел Саида онога дана кад сам га видео у Газијевој улици где хода без телохранитеља и ненаоружан, ни како се Земља двапут окренула док ме није бацила пред Абдулкерима Касима, на једну јединствену фотографију коју је мајка спалила два сата после његовог убиства. Приближавао сам се и удаљавао на том истом снимку да онај ко би нас на њему видео – мене и Вођу – није могао знати који се од нас двојице насмехује у лице оном другом.

Али ко је тај А. Х. Р. да се свет преврће око мене зарад кошуље јефтине од неколико цигарета, направљене од ланеног платна, која је попримила воњ година премештајући се с тела на тело – с оних што су је шили, и облачили, и бацили, све док није пала у део мени, најбеднијем у овом сокаку препуном псовки, ножева и скитница, мени, који немам права ни на најјевтинију кошуљу!

Сретох једног пријатеља ког знам из времена краља Фејсала – живели смо у једном од сокака махале Сит Нефиса још од детињства, потом је његова кућа била тик уз нашу у махали Сук Хамада. Чим га угледах испричах му причу о овој проклетињи од кошуље. Није ми поверовао, наравно, већ рече да је то обичан комад одеће који не вреди ни колико улазница за биоскоп Ел Фирдаус. Но, ја сместа скидох кошуљу и замених се с тим пријатељем. Договорисмо се да се опет нађемо идућег четвртка.

У кафеџиници спопадосе ме она петорица људи. Питали су ме за кошуљу. Нисам знао шта да им одговорим – на просто, нисам налазио згодну мисао којом бих узвратио на њихове грубе речи. Овај ме удара, онај, пак, високо диже стиснуту десницу испред мојих очију, трећи нешто говори о смрти и гробљима, а пети ме куцка у чело с миром из којег врца гнев и сикће: „Сутра да си ми донео кошуљу, иначе ћеш ходати го до краја живота!“

Осећао сам страх и тријумф истовремено. Истина је, они су били бесни на мене, али се ја бејаш ослободио кошуље све до идућег четвртка. Рекох им, с малчице веселости а с много више страха:

– То је моја кошуља; ослободио сам се и ње и вас. Сад ми реците тајну те прње – сместа ћу је донети ономе ко ми каже истину!

Ниједан не отвори уста, само први погледа у другог, а трећи у четвртог, док ме онај пети – тако, одједаред – распали по темењу и дрекну:

– Рекао сам ти: нећу да ми поредиш њих и мене – нипошто! Донећеш ми кошуљу, значи да ћеш донети кошуљу тупацију, је ли ти то јасно већ једном!?

Први човек хтеде да се успротиви том дрском тону, али даде ватру табанима чим виде оног гвозденовића како му прилази с грдном ножаком која је под уличним светиљкама блистала као сребро. То исто учинише и други и трећи, док четврти човек закасни, да би се уверио да није реч о обичној шетњи, а и да би могао остатком свога живота платити цену једне кошуље која му никако није била писана.

Рекох себи: „Мораш сад скочити. Скочи сад и бежи из овог пакла који није ни налик на жеге прошлости, нити ватре предака – ово је неко време којег се одрекло свеколико време и ти треба само да се чуваш, држећи се људи и светла и да се крећеш онуда где не сањају.

Пети се испречи преда мном, а ја повиках:

– Зашто је тако важна та кошуља!? Хоћеш ли ми већ једном рећи то што не знам! Имај на уму да те се не бојим и да ме не брине та твоја бедна кама!

Држећи ме каменом руком, он рече:

– Мораш ми је донети! Кад је будем имао у рукама рећи ћу ти то што желиш да знаш. Кунем ти се Богом да ти нећу одбити што год будеш затражио од мене! Ти си човек сиромашан, знам то, и у сваком случају бићеш на добитку.

Не знам како ме спопаде онолика храброст – тако, намах, попут мора кад се узбурка – гледао сам у њ као да гледам у какво пиле. Силовитим гласом понављао сам:

– Ја те се не бојим. Не желим ту кошуљу, можеш бити спокојан, хоћу само да сазнам тајну. А вражју кошуљу узми и, ако ти је стало, узми је забадава, ено ти је, твоја је! Довољно ми је само да схватим разлог, а све остало препуштам теби!..

Сећам се да је небо, ваљда, пустило кишу, или ми с њега дође нешто као измаглица, или роса... Ништа ме није занимало – порази су били све што сам постигао целога живота, а тако исто и сиромаштво. У чему је могла бити вредност једне обичне старе кошуље, похабане толико да само што се не распадне на мојој кожи!? Боже, како је слатка ова роса која се спушта око мене! Али људи ходају улицама незаинтересовано, на њиховој одећи нема трагова кишице нити ико погледа у небо (изгледа као да им је погнутост к тлу једино што им је остало сред несрећа, глади и понижења).

Погледах у човека – вребао ме је попут тигра што стоји крај трупла које је управо растргао. Хтео је да зна како ћу му предати кошуљу ако већ тврдим да ће то бити у четвртак. Бејаш му рекао све и чекао сам да и он мени саопшти истину. Али он суздржа пола свога гнева и само рече:

– У четвртак ћеш сазнати све. Кунем ти се Богом да ће бити као што кажем!

Изненада, пре него што ће се удаљити, он се поврати и загледа ми се у лице. Приђе ми и његови прсти ми дотакоше поре на образу. Онда га зачух како говори:

– Колико невиности има у теби? Да ли ти могу рећи то о кошуљи!? Да ли ћеш ми је збиља донети ако будеш знао тајну у целости?

Рекох му попут детета – брзо и жедно:

– Заклињем ти се Богом да ћу ти дати кошуљу и ти ћеш сам одлучити колико да је платиш!

Поред нас прођоше три велика камиона. Њихова бука прекри прве речи које он беше изустио. Затим га чух где каже:

– ...тај тврдоглави човек, по имену Абдул Халик ел Рукаби, с иницијалима А. Х. Р, он је једини рекао „не“ крај девет милиона других који су блејали као овце! Кошуља која је сад код тебе јесте последње што је остало од тог чудесног грађанина, тог самоубице ...

Заћута за трен, затим ме погледа у лице:

– Ја лично волео сам га више од своје рођене деце. А и сви ови други што су ти тражили кошуљу задивљени су храброшћу тог човека, који је умро не оставивши другог трага до те кошуље што ју је носио на себи током демонстрација да би се распознавао и да би људи тачно знали да онај који је рекао „не“ то и даље понавља, упркос свим шиканирањима, тортури и ранама!

*

Стање није било тако тешко, ништа није вредело вриске ни дреке. Но, ја се стадох дерати, у том лавиринту чија дужина није прелазила десет километара изван улица и тротоара и кућа и тргова и света. Можда сам плакао, вичући иза гла-са:

– Спаси ме, Господе Небеса и Земље, помози ми, Мухамеде, Пророче величајни, милост Исусе Христe, Мојсије! О, Али, оче Хасана и Хусејна, шта је ово с нама Фатимо Чистолика, о Мучениче из Кербале, о Месече Хашимових синова! Дај бар мало сигурности Цафере ел Садиче, о Казиме Суздржаваоче Гнева, о Мајко Синова, о Лепи Робе, о Ибн ел Ријахи, о Муслиме ибн Укајлу, спасавај, о Абдулкадире ел Гилани – куд си се денуо ти, о Абдулкериме Касиме!?

Идућег четвртка... дадох му кошуљу. Можда сам се обогатио, да, али се и ја обретох на рушевинама једног човека који је рекао „не“. Мада, по смрти петог човека, открих да онај тврдоглави и јаки човек, чије име означавају слова А. Х. Р., уопште и не постоји и да се још није ни родио!

Или – бар тако стоји у историјским књигама које читамо данас...

Фебруара 1998.

Абдусетар Насир:
ГРАБЉИВАЦ

За Абдурахмана Ферхана:
Човечанство хода на две ноге

Господин Лами је знао да је човек сигуран само кад ћути и да је једино Бог вечан. Наравно да је знао. Али ево га сад, он, исти господин Лами, где носи своју рођену главу у рукама и иде, иде, из помрчине код Баб ел Музама до мрака око Русафијевог споменика. Око њега час шестаре птице, час га, опет, прогони булумента деце. Мимо њих нико га и не примећује, јер ће за који час почети да се деле намирнице на бонове па се светиња ускомешала и само Бог зна какав ће потом межеж и лелек настати.

А некад је Багдад био град.

Сео је у кафециницу Шабандар, сред гомиле наргиља, жара и кашља. Облак дима извија се над очајем и нико се живи у тој древној кафециници не осмехује. Хтео је да попије чај – *поштен грађанин мора да има право да попије чај кад год пожели*. Нико се за њим и не осврну осим чистача ципела који је седео на погрешном месту. Само што му не оте одсечену главу да је изгланца, али се господин Лами, као и обично, престрави и поче викати, док му остатак тела плесну дланом о длан, у чуду. То је било довољно да га власник кафецинице истера, да му не плаши госте и не навлачи белај на врат.

Прође између старих кућа – каква се само лепота скрива у овом граду, бременитом урмама, наредбама и споменицима!... Багдад је некад био лепши, чак му је и река била дубља и дужа. Какве су га то болештине спопале, какве ли пошасте? Сећа се дружине из своје махале на Баб ел Сејфу. Лета су онда била кратка. Нигде никога од момчадије из Кишле, никога из Баб ел Шејха. Свет је нестао с улице Харуна ел Рашида, пси окупирали пролазе, мачке маучу по буњиштима, нигде ничег нема осим новина умрљаних хвалоспевима, запаха од пржених фелафила и одбачених књига надомак комада црног хлеба... Некад је Багдад био заноснији од шуме пистаћа и мириснији од ливаде под наном, али свет се окренуо тумбе. Само се телевизија није променила – поваздан све на исти калуп. Ево, иза једних врата управо се чује школован глас човека који пуца од здравља:

– Ирак је кључ Средњег истока и кад је реч о слободи, и о достојанству, и о једнакости...

Господин Лами седе на камену клупу. Глава му је и даље била међу прстима и он јој ускрати „њену слободу“ да се осмехне на те речи, јер је, боље од свакога, знао на колико процената ваздуха, воде и говора полаже право. Зачепи и уши, бојећи се да ће пући од муке ако само још штогод чује о чарима достојанства и благу једнакости – *поштен грађанин има право да попије чај кад год пожели*... Одмах се уклони с тог места. Био је жедан, можда (а Тигар ту, надохват руке). Запали завијену цигарету и ћушну је у уста, да не би проговарала. Ћут! Гле, одакле ли надире она фаланга просјака? Не очајавај, човече, данас се деле пиринач и брашно, а има и чаја за онога ко успе да га *подигне*. Обиље милости с неба, и дрвећа, и палми, и нафте, има свега доста и за унучиће оних што су се тек приметили у мајчиној утроби, у овој држави земља је благодет, и реке су јој благодет. (Ех, било па прошло, сад нам је остало једино да се смејемо и задивљујемо остале нације стрпљењем, палим херојима и повратком трговаца у базар.) Радуј се, падаће паре као киша и са севера и с истока, и одсечена глава ће се вратити на рамена па ћеш заспати чврсто стиснутих капака, само сат муке, јак си ти, издржаћеш – *Бог не воли нескромне!* Пред тобом је благостање и достаће ти до Судњег дана. Има пића да се удавиш у њему, има и одеће колико хоћеш, и диња... Не нервирај се, Бог не

воли да се пориче добротинство (*Будете ли захвални, обдарићу вас још више*), реци хвала на свему, не гледај увис, изнад те своје главе, јер *ко гледа на све што свет ради, скапаће од бриге*. А Тигар је надохват руке, само исплази језик и напиј се па захвали Богу на тој великој благодети!

– Али река је далеко, Тигар чувају с обе стране!

Река је врло близу, грех ти на душу, човече, не лажи, ено је, протеже се од Русафине душе до Керхових дамара. Бар су речи јефтине, срамота је да тако ми-слимо, река је ту, надохват руке... И господин Лами крете пут Казимије.

– *Похода имаму је дужност* – изусти.

Људи пали у бездан мрзовоље, плача и гнева, бели хлеб одлутао некуд и нико не зна где је: отишао и не враћа се. Свет збуњен збивањима с тим брашном, али Лами не прави разлику између белог сомунчића и злосрећног сомунчића. Глава му уморна, а прсти истог господина Ламија носе је жалостивно и не гунђају. Молим, сети се: *чај је својина целога народа и народ има право да га пије кад год зажели...*

* * *

Тужна Казимија, није таква била откако се *оказимила*. Туга је забрањена, а оно што је изазива слави се – све по заповести Првог Грабљивца. У душама пожар, а ни гутљаја воде да угаси онај силни гнев што хода бос по сокацима. Казимија крчми туршију, слаткише и свете књиге већ више стотина лета, па се не осврће ни кад њеним суковима и испод балкона у мушебецима што красе старе куће промине и такав човек какав је господин Лами, који хода унаоколо с одсеченом главом. И мада је он, колико малочас, ходао у присуству самог Мусе ибн Џафера, на њега се не осврну нико осим деце, једном, и врабаца, други пут, па и то грешком. Камаре колача и свете књиге и даље су на све стране и срамота је да се ремети ред на једном простору дугом колико и говор а широком као снови, и као мир. Не, Казимија заиста није била таква откако *суздржава гнев* и зато њена сиротиња има право да говори шта јој је воља. Једино онај *вечити сиромаш*, кад је дошао да је походи, није могао да прочита ни Фатиху код њеног златног уточишта, већ увелико датог у залогу...

Рационисане намирнице стварно стигоше, ено, отичу у овлашћене приватне дућане. Нека је слава и хвала Богу на обиљу јечма и нешто мало млека, имаће деца шта да једу док се не засите стомаци. Па и господин Лами ће, сигурно, попити чај и можда ће оставити малчице шећера на дну шоље, да се глава наслади укусом пијанства. Гледа ред што се отегао колико и улица, испуњена, све до краја, првокласним сортама сиротиње. Неки се бедник смеје, наг, држећи пола суве лепиње и прича приче о животу краљева и султана. Једна старица задиже хаљину и понавља: „Једино ово ми је остало – хајде, ко је муштерија!? Знам да вам више не ваља, керови једни!“

Сиромаси који испијају чај за *џабака*, женскиње које испод дроњавих црних плаштева (што покривају само одбачене делове њихових људских тела) – нема ничега до грчевитог плача. Поглед му паде на удаљени споменик. Рука подигнута као кад ко покушава да одагна птице од себе. Да ми је знати чему служе сви ти споменици и све оне циновске слике широм Багдада, посебно на најлепшим трговима? Колико је коштао споменик Русафију? А Казимијев? А Саадунов? А Мутенебијев? Мансуров? Абу Нувасов? И још, ако је алкохол забрањен, зашто га *он* сркуће пред свима? Способан је и храбар тај чова кад сме да пије забрањену течност пред очима мноштва. А све је више тих *несрећа* што ничу по свим деловима града, и све су одличног здравља. Ако бих се ја питао, ја бих то све полупао и продао за комад белог хлеба за гладне, за пијанице и за војнике (само што пијаница има више). Добро, дајте онда да се сладимо и једним и другим, да пођемо до оста-

лих тврдиња и замкова, да питамо за споменик Грабљивцу, а док пушимо цигарете утапаћемо сав дим у утробу, пазећи да му не зачађавимо одело...

Господин Лами све време тако разговара сам са собом, носећи главу у рукама. Неуморно шипчи кроз багдадске пролазе, сокаке и улице, али не осећа ноге које похлепно гутају пут између палата и порушених кућа и солитера, између трафика, и гомила смећа, и многих *доставних возила* што преносе мртвачке ковчеге. Осмехује се, хоћу рећи, његова се глава осмехује наспрам споменика Грабљивцу, жели (колико само жели!) да бар једном седне пред господина Грабљивца и исприча му своју страшну причу. Ко зна, можда би му се Грабљивац смиловао и наредио да му се глава врати на рамена? Нико то није у стању да учини мимо његове воље. Али *он*, као што је у једном часу стања свете срцбе наредио да се глава одсече, може исто тако, ван сваке сумње (кад му надође стање свете веселости), наредити и да се она поново залепи. Тиме би се трагедија уистину свршила. Но, чувари споменика одгоне га пре него што и помисли да седне пред онај мермер, хоћу рећи, пред онај пркосни, слатки осмејак што зрачи с Грабљивчевих зуба. Господину Ламију ово враћа у сећање његов јучерашњи злочин, када је уписао НЕ на референдуму о заседању на краљевски трон. Та он чак и не зна да пише, него су му то подметнули неки курвини синови, који су га поучили како да угребе реч ДА. Одмах затим, он је исписао управо ту реч и на оном формулару. А после тога се десило оно што се десило.

Господин Грабљивац би требало да зна за ову причу. Он, Лами, спреман је да се хиљаду пута закуне Великим Богом да апсолутно није знао ни да чита ни да пише. А осим тога, каквог смисла има уопште да господин Лами (или који му драго *господин* у овако шашавој држави – или, пардон, у овако идиотској држави) напише НЕ, кад дефинитивно зна да то његово НЕ неће, али апсолутно, ништа користити пред оним ДА што је, попут мрављих армија, у буљуцима надирало у бирачке кутије пре него што су ове запечаћене црвеним воском? Хајде, има ли то смисла!? И да ли би паметни, генијални, побожни, пожртвовани, јасномислећи, искрени, чудотворни, величанствени, јединствени, велики, страховити и пресветли икада могао поверовати да је један обичан, безначајни човек, штавише, пуко смеће међу дичним синовима отаџбине, могао да учини тако шта при здравој и чистој свести?

Подиже главу држећи је на рукама и она се примаче до пола висине споменика. Кривомице од чувара, господин Лами успе да прошапће једну реч пред Првим Грабљивцем. Затим се врати на своје место, а сузе само што му не потекоше по одећи – толико се радовао што је успео да то изрекне. Само једна једина реч, та, за коју нико не зна и коју нико никад није чуо, врати му део спокоја у душу што је блудела у зачараном кругу. Та загонетна, мистична *ствар* не може се доживети ни пред једним од свих оних других *несрећника*, што су некад постављени од Русафе до иза капија Керха. Не, не занима га да види ма ког од њих: ни Русафија (Бог му се смиловао!), ни Мутенебија (Бог му опростио!), ни сабласт Мансурову (који је попут њега, Ламија, још увек одсечене главе, пред очима љутих псовача које неправедно и клеветнички називају житељима Мансура). Они немају ни мало власти, немају утицаја, њихови налози и прописи немају никаквог одјека, чак их је и живот напустио, још пре толиких деценија! Од њих је остало само то мало бетона, гвожђа и јефтиног мермера, отуда и та лажна висина и привид да су већи него што су икад били. Али Грабљивац је нешто друго, он је још жив, огрезао у сласти и добру. Жене, вино, воће, наредбе и – олово, за којим је вазда потребит. Оставиће он његовој екселенцији и вино, и жене, и воће, и олово, не жели од њега ништа, осим једне, последње *заповести*: да му се глава врати на своје место, да се одмори од глупавих птица које га спопадају и дању и ноћу, и од гомила декурлије која му се руга што своју луду главу носи на рукама. Не жели ништа,

осим да му се глава врати својој крви и месу. И ево га, он иде и моли се свих пет вактова, не допушта себи да ма и један пропусти, мора тако кад моли за милост, а богме и из страха од тешке казне која га дан-дањи прогони у сну. Да, дужност је то, да се иде имаму у походе, али једини заповедник и принц верника јесте њихов први, главни принц! Други принц обично је пуки фалсификат, празна реч, мада се господин Лами сећа како су га, у детињству, водили принцу од Хиле, па принцу од Ниневе, па принцу од Куфе, па четвртом, овом од Казимије... А и оца, чим је умро, покопали су на *Принчевом гробљу*.

Све је то било у једном минулом времену, негде тамо, у просторима детињства и дечаштва. Но, *сада*, сада га занима само да му се глава врати на своје место. Шта су му то урадили *принчеви* – та свима им је ишао у походе! Плакао је у њиховом присуству и обавестио их, у потаји, шта је Први Грабљивац урадио с његовом главом, његовим сновима и његовом мушкошћу! Зашто се ниједан од њих не покрене да одговори на ову дуплу несрећу!? Коме да се обрати за помоћ после данашњег дана ако му је принц од Кербале рекао само *нема бога осим Бога*, док се трећи принц примакао колико да изрекне *стрпљење је кључ*... О, људи, људи, вице господин Лами и удара се по лицу као каква жена. Кључ је изгубљен, нестао је још пре много година, и нема вам друге до да начините нови кључ који ће одговарати овоме у чему смо сад, овој пропасти, глади, и понижењу, и патњи.

– Коме да се обратим за помоћ кад је живот кратак, није ми преостало ни година или две? Зар ја немам права да проживим остатак свога века с исправном главом и да спавам и будим се и ходам као и други божији створови!?

Грабљивчев споменик гледа у њега из свих углова, и с улица, и с тргова, и са државних зграда, мотри га кроз размакнуте прсте и посматра с положаја иза касарни, иза пробушених новина и факултетски образованих стручњака допалих бедне. Не може му се измаћи ни неколико корака. Господин Лами је осуђен, као и сви остали људи, да се креће по површини чија је дужина испод сваке дужине, а ширина јој је налик на гиљотину. Дозвољено је забрањено, само поштен грађанин има право да пије чај кад год зажели. И ето, господин Лами не може да пређе више од овог ужасно кратког растојања. Но, колико год оно било кратко, није било човека у земљи који је у томе некад већ успео – сви протести и побуне били су узалудни. Тако и он, прелази Рашидову улицу и крадомице силази из ње у „Оставиочеу“, одатле у „Старозаветну“, све до Абу Додове окуке, па одатле до Сук ел Хамаде, на путу ка Источној Капији којој су скроз-наскроз отели њено источњаштво и у трену је претворили у брдо хашиша и дувана. Прегледао је Казимију, педаљ по педаљ, и вратио се од часног имама до Имамског моста. Прошишао је између зграда Ел Аземије и њене капије, па поново заокренуо међу кафецинице и бедне киоске с новинама, гледајући у Његову Екселенцију нигеријског премијера како предаје букет ружа нашем господару Првом Грабљивцу поводом заседања на славни трон. Господин Лами обожава дневне новине – тако, без неког разлога, можда само зато што не зна да чита и пише. Распитује се, са смешном и досадном упорношћу, шта представља слика у новинама отиснута испод текста под насловом *Пси окупирали град и истерују становнике у брда и долине*, али нико на њега не обраћа пажњу. Шта те се тиче, будало, веле, шта данас пише у новинама!? Ах, како је неугодно кад глава није на трупу! Приђе му неки дечкић с новинама и рече му да бомбе падају свуда по том далеком краљевству:

– Знаш ли како се зове та земља, дечко?

– Наравно, али у новинама то не пише, а то се и не говори.

Затим дечко погледа у његову главу и упита:

– А како ти то, чико, ходаш с одсеченом главом?

Новине су му и даље надокхват руке, па господин Лами показује на његово височанство Грабљивца и одговара:

– Он је тако хтео.

Онда понови, једва се уздржавајући да не заплаче:

– Он је тако желео, синко, Бог му опростио!

На то дечкић, мада није имао ни тринаест година, одговори као права мудица:

– Ја не желим да му Бог опрости, он нас стално претиче и ради нам ствари које ми прижељкујемо да урадимо њему једнога дана. Срећни краљ нас поседује, све нас, и може, као што видиш, да нам чини што год он хоће.

Господин Лами понови, мало глупаво и болно:

– Једнога дана, једнога дана, једног... кад? Цела краљевина је под ђаволом стражом, са свих страна, а Грабљивчевих телохранитеља има више него пола становништва краљевине!

Власник чајџинице изиђе, бесан, и отера дечака левом руком, а онда десницом узне терати господина Ламија, урлајући као дивља звер:

– Ово је чајџиница где се само пије чај, а ако хоћете да водите политику, пасји синови, идите тамо, у кафеџиницу *Код пастува*.

Глава само што се не откотрља из руку господина Ламија, али је он некако задржа пре него што је пала преко наргила неког старца који је ту био стални гост. Неки у паници повикаше:

– Боже спаси, Боже спаси!

Неки други, пак, побегоше из чајџинице, препаднуто вичући:

– Дошао је судњи дан! Глава одсечена, а човек жив!!

Истина, господину Ламију глава није испала из руку, али се гости дигосе са својих места у страху, згрожени, гледајући у главу која само што не падне на бетонски под. Онај старкеља што пуши турске наргиле повика:

– Хвала Богу, да је ова главуца сад испала, морао бих поново ићи у Меку, у Божији храм, да молим за опроштај и да се извињавам!

Власник чајџинице окрете се гостима посрамљен и уплашен:

– Несреће, пријатељи, надиру на ову чајџиницу као мрави на лешине у гробљу. Сутра ћу, тако ми бога, заклати једног овнића на овом прагу!

Па стаде силовито ударати о праг чајџинице, дочим се господин Лами тихо и мирно крете, не обраћајући пажњу на оматуфеле госте у просторији. Знао је да никакве речи, бар ту, не би ништа значиле. Погледа у небо, плаво, бескишно, а глава му се насмеши па рече:

– Багдад је некад био град и по!

Чврсто стеже главу рукама и још чвршће одлучи да нађе решење за своју несрећу. Нико му није од користи, ни од кога не може да очекује помоћ. Први Грабежљивац није оставио људима ни трунке сребра – све је расуо, ни трунке злата – сваку је однео себи, ни плода који није он убрао, ни имања да га није приграбио, ни каквог му драго дара и ћара да га није себи подарио и ућарио. Нема више молби на земљи, ни знакова с небеса. А живот, овако без главе, није друго до пакао, месо се распада а крв у венама се суши. Опипа главу испод очију – ево је, стварно плаче. Ронила је сузе, и он није имао другог излаза до да опет оде до Грабљивчевог споменика. Проби се кроз редове стражара, ходајући као какав махнити очајник. Спусти главу – своју главу – код ногу, под манжетне на Грабљивчевим панталонама. Остави главу саму, да око ње круже птице, које се плаше да јој приђу, а он се врати у тужни Багдад, онако без главе. Остави је онде, под Грабљивчевим сунцем, а тело оде само, тетурајући по сокацима, између саобраћајних знакова, кроз криве улице и тутњаву аутобуса. Кад га удари први аутомобил који је туда наишао и управо кад је он сам мислио да га је тотално раскомадао и да све свршено, глава оданде, испод Грабљивчевих ногу, још једном врисну: „Аааах!“

* * *

Ујутро, тачно у седам сати, туда наиђе спретни ђубретар Краљевине. Подиже мртву главу и убаца је у своја колица са смећем. Само неколико корака даље, угледа и труп господина Ламија, па и њега лепо подиже и врло пажљиво га угура под гомилу ђубрета у колицима. Морао је то обавити хитро, јер је знао, боље од свих осталих ђубретара, да смеће у овој краљевини мора да се скупља сместа, како се његов господар, ако прође туда којег јутра, не би разљутио...

Гурајући колица са смећем у којима је превозио стрвине паса, пацова и кућне отпатке, први пут откако ради свој посао, ни сам не знајући зашто, завика на сав глас, да се орило међу тврђавама и дворцима:

– Ћубре, ђубре, ђубре!...

3. септембра 1996.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ:

Абдусетар Насир (Багдад, 1946) огласио се с првим причама почетком шездесетих. Аутор је око тридесет збирки кратких прича, четири романа, више романа за децу, бројних сценских дела и ТВ драма, две књиге критичких текстова о модерној ирачкој краткој причи, многих песама и безброј есеја и полемичких чланака у рубрикама листова и часописа који излазе у Ираку и у другим арапским земљама. Последња збирка прозе коју је објавио у својој земљи зове се *Из које земље сам дошао* (Багдад, 1999). Објављена је по инерцији, пре него што се власт сетила да то спречи, јер је у том часу аутор већ био емигрирао.

Као угледан писац, при томе веома популаран код женског дела арапске публике јер без зазора пише о плотској љубави и о положају жене у арапско-исламској средини, налазио је издаваче у свим арапским метрополама и силно утицао на млађе генерације прозаиста. На Интернету се може видети да му је током последње три године у Аману, Бејруту и Каиру изишло девет нових књига – романи *Половина туге* и *Абу ел Риш*, збирке кратких проза *Пошто прође воз*, *Грабљивац*, *Изабране приче* и *У рибљем возу*, збирка драма *Република уседелица*, књига критике *Сук ел Сарај* и збирка аутобиографских реминисценција *Мој живот у мојим причама*, а код нас је још од пре неколико година у *итамни*, како се то обично каже, већи избор из његовог приповедачког опуса под насловом *Најсрећнији човек на свету*. Издавач је, у међувремену, пао под стечај па је неизвесно кад ће и где књига изићи.

Насир је три пута позиван на Београдске међународне сусрете писаца, али ниједном није успео да дође, јер се својим писањем замерио и властима своје земље, и утицајним круговима ирачке опозиције у дијаспори. Када је ујесен 1999. поново био спречен да стигне на време, искористио је тај позив као покриће и пребегло у Јордан са супругом, књижевницом Хедијом Хусејн, која је управо била добила издашну прву награду за збирку прича на конкурс за жене писце у Уједињеним Арапским Емиратима. Још увек је у Аману, где чека одобрење за уселење у Канаду. Да њих двоје не стигну на Сусрете и, будући обоје познати нашој књижевној чаршији, не умање сјај дочека двојици лојалних песника које је у југословенску престоницу упутио пријатељски ирачки режим, здушно су се постарале саме те песничке колеге, уз пригодну помоћ *надлежних органа*. Ту двојицу, пак, срдечно су дочекали представници домаћинске секције Друштва ирачко-југословенског пријатељства, организације чији су најагилнији представници (на челу с тадашњим шефом београдске катедре за арабистику и садашњим деканом Филолошког факултета) по позиву ирачке државе и инструкцији с *највишег места* у сопственој земљи путовали у Багдад 1995. године да својим присуством увеличају и пред сумњичавом међународном заједницом овере победу шефа ирачке државе на референдуму на којем ће народ вољеном вођи поклонити чак 99,98% гласова...

У то време Насир још није ни сањао да ће написати ни *Рукабијеву кошуљу*, ни *Грабљивца*. Обе приче односе се на исти догађај – поменути референдум. Писац их није могао објавити док је био у родном Ираку. Када је емигрирао, у првом интервјуу изјавио је да најбоље што је написао тек треба да објави. Од тада је порушио све мостове за евентуални повратак у завичај, објавивши у кратком року бројне текстове против режима у Багдаду, како у јорданским, либанским и египатским медијима, тако и у арапским листовима који излазе у Лондону. Недавно ми је писао да ради на новом роману у којем ће потпуно раскринкати деспотски режим у својој земљи, додајући да је готово сигуран да ће му то бити – последње што ће икада написати. Знајући добро колико је Насир одан животу и како интензивно га проводи, као и да је реч за њега светиња, схватам да тиме казује да од

свога наума неће одступити иако очекује да ће му Грабљивац за казну послати ликовидаторе. Остаје нам да се надамо да га та судбина ипак неће стићи.

Цели овај сплет догађаја учинио ми се као довољан разлог – уз добру прозу – да се подсетимо на Насира и стога сам за ово представљање на Трећем програму РБ одабрао две приче које смо чули. Но, прва се чула у Багдаду и пре него што је писац емигрирао. Прича о томе заслужује да се и овде исприча.

Као и стотине других прича и песама ирачких аутора у последње три деценије, оних *неподобних за објављивање*, и прича *Рукабијева кошуља* најпре је јавно прочитана у багдадској кафециници *Код Хасана Аџемија* – главном обитавалишту ирачких уметника свих сојева. У таквим приликама са сточића се склањају домене и гарнитуре шешбеша, свима стижу нове чашице са слатким чајем, писац се искашљава, па кад се жагор мало стиша, почиње да чита. Убрзо се успоставља повратна спрега: слушаоци на појединим местима гласно уздишу, додају питања, умећу коментаре. Код нарочито ефектних места настаје урнебес. Салвама смеха и аплаузима награђују се иронично-хуморне бравуре које би за слушаоца из сваке друге арапске земље биле неразумљиве, јер је сав тај чемерни хумор грађен на локалним „шифрама“ и „фамилијаризмима“. Када се читање заврши, почињу жустре расправе и тумачења по групицама.

Овим сеансама облигатно присуствује бар један од државних цензора, који помно прати реакције осталих учесника. Зна се, углавном, и ко су полицијски доушници. Но, за разлику од транспарентне сатире коју су задужени да прогоне, цензори имају инструкцију да пропуштају смотрено закукуљене политичке алузије у књижевним текстовима. Отуда је главни циљ јавног читања на овом „огледном полигону“ да се, кроз „центлменски споразум“ између писца и цензуре, слушаоцима растумаче заштитне нејасноће уперене против режима. Ако је дело оставило утисак на присутне, глас о њиховом значењу рашириће се престоницом исте ноћи попут пожара или доброг вица. Када се прича потом објави и дође пред читаоце, ови већ знају готово све о њој – преостаје им још да је прочитају и пробаве у целини.

Тако ове приче и песме, саме за себе тешко докучиве и домаћем читаоцу, остварују свој политички ангажман. Логично питање зашто се ирачки писци у толикој мери окрећу алегоричним инструментима и локалном колориту излишно је за свакога ко може и хоће да схвати куда води дугогодишња изолованост од света, а евентуална упитаност да ли је толики степен аутоцензуре баш неопходан граничи се с неуљудношћу када се зна шта у *пракси* значе изрази „појео га мрак“ или „суд без суда“.

Арапска кафециница иначе је, током многих векова, била „радно место“ професионалних источњачких приповедача, који су верно преносили усмену традицију и, такође, давали пред публиком „перформансе“ у виду сопствених драматизација популарних епова. Откако је, почетком осамдесетих, власт ставила катакнац на Клуб Удружења књижевника, багдадска кафециница *Код Хасана Аџемија* добила је још важнију улогу, па је од јутра до поноћи пуна гостију који се, на овај или онај начин, баве културом, стварајући од ње последњу оазу слободоумља у данашњем Ираку. Тај древни и неописиво дрљави *локал*, али и место пуно особеног чара, спада, ван сваке сумње, у знаменитости Багдада. Прелазећи у друштву потписника ових редова његов праг у јесен 1994, један Миша Блам сместа је изјавио да би желео да ту некада свира.

Абдусетар Насир, годинама најкрупнија фигура ирачке књижевне сцене, најбољи коцкар у кафециници *Код Хасана Аџемија* и аутор бриљантне приче под тим насловом (која је преведена и на српски), пркосни организатор књижевних вечери с темом „неподобно за објављивање“ – израз који је управо *термин* у већини арапских земаља с обзиром на природу већине тамошњих режима – неће се поја-

вљивати у својој омиљеној кафециници још задуго, а можда у њу неће више ни крочити за свога живота. Насупрот томе, сигурно је да ће Насир сада, напоскон, наћи издавача за ону збирку коју је годинама градио у тајности, без аутоцензуре, а чији наслов је управо – *Неподобно за објављивање*.

Но, вратимо се нашим причама. Иако је *Рукабијева кошуља* у целини алегорична и готово хуморна, није „прошла“ код цензуре. Чим је читање довршено, цензор је устао, готово неприметно одрично климнуо главом писцу и пожурио напоље. Сви су одмах знали да ниједна редакција неће смети да је прихвати и објави. Због једне раније такве приче, *Наш господар халифа*, коју је 1975. објавио у Дамаску и која је преведена на многе језике, Насир је одлежао годину самице, из које се једва извукао жив, на интервенцију светског ПЕН-а и Генералног секретара УН. Власт је после тога упорно покушавала да га преваспита и придобије, што казнама, што наградама, али без успеха. Када је 1995. године расписан референдум уочи којег се знало да смртна опасност прети свакоме ко би се дрзнуо да у гласачки листић упише НЕ, писац Абдулхалик ел Рукаби се заклео да ће не само уписати то НЕ, већ ће га уписати јавно, не марећи за оно што га потом вероватно чека, као ни за то што ће његова жртва бити бескорисна.

Годину и по пре *Рукабијеве кошуље* Насир је написао причу *Грабљивац*, која је сва саткана од мрачне атмосфере. Није му ни на ум падало да је чита у кафециници, јер следеће јутро вероватно не би дочекао на слободи. Објавио ју је у Бејруту 2000. године, у збирци под истим насловом. У причи се јављају само два лика: целат, Грабљивац, и невина жртва нечије неслане шале – неписмени грађанин Ел Лами који је погубљен пошто је у референдумски листић уписао НЕ. Он блуди градом носећи у рукама сопствену главу, у нади да би му се свемоћни владар могао смиловати и наредити да му се глава врати на рамена. Багдад, у којем је некада бујао живот, сада је пун гладних што свакодневно чекају у редовима где се деле рационисане намирнице. На тротоарима Караде и Мутенебијеве улице интелектуалци распродају своје библиотеке у бесцење, а земља је претрпана хиљадама огромних паноа с подмлађеним ликом вође у разним позама и различним одорама. Скромни споменици великанима какви су били класични песници Мутенеби и Абу Нувас или иницијатори културног препорода као Русафи и Садун, готово се и не примећују пред дивовским бронзаним фигурама вође, изливеним на исти калуп, с десном руком цезаристички подигнутом на очински поздрав милом плебсу. Кад се где постави нова таква слика или споменик, људи кажу: „Ево, и овде се наместила ова несрећа!“ По обалама Тигра, који меандрира кроз Багдад без краја и конца, делећи га на Русафу и Керх, више се не може шетати јер су их запосели дворци државних функционера и новопечених богаташа, које чувају страже наоружане до зуба. Казимија, најтрадиционалнији крај Багдада с велелепним храмом чије кубе је покривено златним плочама и у којем почивају мошти седмог шијитског имама Мусе ибн Џафера, прозваног Казим, *Суздржавалац Гнева*, као никад раније ври од очајника обеју вера који долазе да моле светог чудотворца за помоћ, јер друге помоћи више нема ниоткуд. У тешко преводивој игри речи, писац казује да Казимија није била таква откако се *оказимила*, тј. откако *суздржава гнев*, поручујући тиме да ће гнев једнога дана незадрживо покуљати из народа.

На крају, да не останемо дужни слушаоцима објашњење мање познатих термина и непознатих имена и надимака који се јављају у овим двома причама. У *Грабљивцу* се помиње *Фатиха*, уводна молитва у Курану, која се чита у бројним приликама, попут Оченаша у хришћана. Код питања зашто Грабљивац („вечити сиромаш“ – јер му никад није доста), јавно пије кад је алкохол забрањен, могло би се помислити да у Ираку влада прохибиција, што није случај. Циља се, наиме, на уредбу из јуна 1994. када је у тој земљи, одвајкада либералног става према алкохолу, изненада забрањено свако точење алкохолних пића на јавним местима. Тада

су преко ноћи потпуно замрле хиљаде багдадских ресторана, док су продавнице увозних пића ницале на све стране као печурке после кише – дакако, под контролом владајућег клана који се, уз пристојан рекет, стара да „дотур робе“ буде уредан. Да би се схватило шта значи реченица «*сабласт Мансурова, који је попут њега, Ламија, још увек одсечене главе*», мора се знати да споменик оснивачу Багдада, абасидском халифи Џаферу ел Мансуру, има облик циновске главе која изгледа као одсечена јер израста из конусног постамента на сред кружне раскрснице пред крајем Багдада који се по њему зове (Ел) Мансур.

У *Рукабијевој кошуљи* реч је о историјским личностима којима знатан број житеља Међуречја приписује свете моћи и којима се многи обраћају за помоћ у невољи, често без обзира на сопствену вероисповест. Тако, Мухамедова кћи Фатима носи атрибут *Чистолика*. *Мученик из Кербале* је принц Ел Хусејн, син четвртог ортодоксног халифе и првог шијитског имама Алија ибн Аби Талиба и Фатиме, који је убијен 680. године у крвавим борбама око престола. *Месеџ Хашимових синова* је полубрат Ел Хусејнов који је страдао с њим заједно у покољу код Кербале, назван тако због лепоте лица и према њиховоме славном претку Хашиму, на кога се позива данашњи јордански двор. Џафер ел Садик је отац светог имама Мусе ел Казима, мистичког филозофа прозваног *Суздржавалац Гнева*. *Мајка Синова* је опет Фатима, чији је старији син Ел Хасан одустао од престола, продавши га за дукате. *Лени Роб* надимак је четвртог шијитског имама, Медињанина Алија ибн ел Хусејна (658–712). *Ибн ел Ријахи* био је познати идолопоклоник који је примио ислам на дан Ел Хусејновог убиства, приступио овоме знајући да ће и сам бити посечен и тако се посветио. *Муслим ибн Укајл* је Алијев синовац, мучки убијен у Куфи 683. године, док је узаман припремао престо за Ел Хусејна, због чега га шијити сматрају свецем. *Абдулкадир ел Гилани* је славни багдадски мистичар из 12. века. Напокон, *Абдулкерим Касим* је човек који је свргао монархију 1958. године и држао апсолутну власт у Ираку до 1963, када је убијен у пучу који се званично слави као револуција. Народ га сматра свецем, многи тајно чувају његове слике или предмете за које се верује да су му припадали, док неки, у крепкој вери да би се он могао вратити, тврде како су га посаде свемирских експедиција сретале на Месецу.

С арапског превео и белешку написао
Српко Лештарић